

denen veel te wenschen overliet. Wanneer men bedenkt, wat de mannen waren voor wie deze vrouwen als echtgenooten waren bestemd, behoef men zich daarover niet te verwonderen. „Zeeroof en ongebondenheid, moedwil en brood-dronkenheid, multerij en doodslag“, zegt Prof. Blok in zijn „Geschiedenis van het Nederland-sche Volk“, „waren onder hen aan de orde van den dag“. Eerst in den tijd van Jan Pieterszoon Coen trad verbetering in: hij regeerde met straffe hand; hij trad tegen de „rauwe gasten“, zooals hij ze zelf noemde, met kracht op en streefde ook ernstig naar verbetering op het punt der uit-zending van Compagniesvrouwen (sommige ge-schiedschrijvers vertellen, dat hij o.m. gepoogd heeft de regenten van het Amsterdamsche Burger-weeshuis te bewegen tot het „afstaan“ van wees-meisjes).

Dit historisch materiaal nu omtrent de Com-pagniesvrouwen vormt den achtergrond van het boek van Den Hertog. Hij teekent verschillende van haar vertegenwoordigsters en ze beantwoor-den volkomen aan de door Tiele gegeven quali-ficatie. Voorts geeft hij een beeld van het Indische leven van die dagen, van de toestanden onder de employés der Compagnie, van het bedrijf, in handels- zoowel als in militair opzicht. En ook doet hij den gouverneur-generaal J. P. Coen zien als den ijzeren regeerder, die, soms hardhandig, orde op zaken stelt en evenzeer de gedragingen der Compagniesdienaren als die der Compagnies-vrouwen onder strenge controle houdt.

Maar dit historische is voor hem uitgangspunt, gegeven zoo men wil, van een overigens gefanta-seerd verhaal.

Zijn hoofdfiguur is Aletta Bruystens, Amster-damsch weesmeisje, en, bij den aanvang, dienstbode in 't huis van den rijken koopman en bewindhebber Sinjeur Francken. Zij gaat met de „Dordrecht“ als Compagniesvrouw naar Indië, maar dien zwaren gang, zwaar, getuige de ellendigheden, die ze aan boord meemaakt en de gevaren, die haar voortdurend bedreigen, doet ze uit liefde. De held van haar jeugd namelijk, Aert Gijssels, is in dienst der Compagnie naar Indië vertrokken en ze heeft hem nooit kunnen vergeten. Hem wil ze daar zoeken om met hem gelukkig te zijn: in het vaderland heeft ze niets en ginds wacht haar alles. Als ze, na vele moeilijke maanden aan boord, eindelijk in Indië aankomt, vindt ze Aert niet, maar wel is er een zekere Jaspas Stevens, die aanstonds op deze uitzonderlijke Compagnies-vrouw het oog slaat. Zijn liefdesbetoon is op-recht, maar hij vermag niet Aletta's genegenheid te winnen, omdat ze trouw wil blijven aan Aert, dien ze vroeg of laat toch nog hoopt te vinden. Wanneer echter Coen haar bestemt voor een hoogen ambtenaar en hij niet toegankelijk blijkt voor haar wensch, stemt ze toe in een huwelijk met Jaspas Stevens. Deze, door zijn huwelijk met een degelijke, knappe Hollandsche vrouw in aan- zien gestegen en zelf een eerzuchtig man, maakt snelle promotie en zoo is Aletta na weinige jaren de echtgenote van den „fiscaal“ te Batavia. Maar ze kan Aert niet vergeten. En haar innerlijke onvrede leidt tot een crisis, als ze straks Aert terug-vindt, een verworden soldaat, een rauwen dronk-enlap. Ze ontmoet hem enkele malen in 't geheim en bijna voert dat tot een catastrofe. Te rechter tijd echter komt ze tot de bezinning, dat ze toch niets meer voor hem kan zijn en dat ze afstand moet doen van een ideaal, dat tot het verre ver-leiden behoort. Aert, die dat ook begrepen heeft, zoekt dan bij een vijandigen overval den dood. „Er was geen tijd meer om de musketten te laden... Toen ging hij er alléén op af en hield ze juist lang genoeg tegen... Alleen! Dat woord grift zich in Aletta's gedachte... De held van haar jeugd was een held gebleven... tot het laatste toe.“

Uit dit overzicht van den hoofdinhoud moge blijken wat ik boven zei: dat het verhaal 't best is te noemen een fantasie tegen den achtergrond van historische feiten. Want Aletta's geschiedenis, romantisch en eenigszins idyllisch, is het eigen-lijke van 't boek en 't overige is décor.

Als we dan nu zoo het karakter van het boek hebben vastgesteld, komt nu de vraag naar het al of niet geslaagd zijn.

En dan kan zeker het oordeel gunstig luiden. Hoofdzaak zoowel als décor zijn levendig en frisch van kleur: de verteltrant is boeiend; de af-wisseling rijk; de personen, ieder overeenkomstig eigen plaats in het verhaal, goed geteekend. De Compagniesvrouwen enerzijds, in haar kwalijk passen in den staat, dien ze hebben verkregen (voortreffelijk is dat b.v. afgeschilderd in het toneel van den gala-avond ten huize van den gouverneur-generaal, Aletta aan den anderen kant, die in ieder opzicht haar tegenovergesteld is, zijn uitstekend getroffen figuren. En ook de mannen, Jaspas Stevens, Aert Gijssels, Geert de bootsman en vele anderen naast hen, zijn als dienaren van de Compagnie in hun onderscheiden aard en prestatie verdienstelijk uitgebeeld. 't Is grootendeels, indien niet alles, fantasie, maar dat fantasie-spel heeft, juist door den historischen achtergrond, reële vormen. De gestrengheid van

Coen (gedemonstreerd in het fragment van den jongen officier, die een amourette begint met het nichtje van den gouverneur), de bewogenheid van het Indische leven in die dagen, de bedrijvigheid in koopmanschap en machtsuitoefening, ze zijn alle historische werkelijkheden, in hun geest over-eenkomend met wat de geschiedschrijvers, De Jonge, Tiele, Van der Chijs, van Meeteren, Klerk de Reus en anderen, meedeelen. En de fantasie-omschepping van den Auteur heeft ze kleurigheid en levendigheid gegeven en niet van hun karakter beroofd.

De taal in het boek, vooral als de „rauwe gasten“ aan het woord zijn, alsook de sfeer, zijn ruw. In dat opzicht heeft de Schrijversfantasie zich ook aangesloten bij de, niet anders te ver-wachten, realiteit. Daarom is het ook niet zonder meer aanbevelenswaardige lectuur. Maar als „nieuw boek over Indië“ verdient het zeker de aandacht, omdat het een ongemeen gegeven op originele wijze bewerkt.

De ruimte laat niet meer toe, het andere belle-tristische boek mede in dit artikel te bespreken. Over „Menschen in malaise“ dus D.V. de vol-gende week.

C. T.

III ZIELKUNDE III

Repliek.

IV.

Veroordeelde Christologie. IVb.

Nadat Prof. W. in het art. van 2 Nov. 1934 zeer kort iets van Apollinaris' opvatting heeft weergegeven — een veel te korte en onvolledige weergave, dan dat iemand daarmee kan werken — vangt hij het art. van 9 Nov. 1934 aan met deze woorden: „De vorige maal zagen wij, dat de psychologie van Apoll. uitgaat van de onder-scheiding tusschen vorm en stof. Daarbij ziet Apoll. dan als voorgevend principe de nous het denkende en willende verstand“, welke nous autocraat is.

Het zal duidelijk zijn, dat het uiterst moeilijk is om onze opvatting van Apoll. op moderne wijze uit te druk-ken. De onderscheiding tusschen vormgevend principe en stof is zoo geheel anders dan die van den modernen tijd, dat het al dadelijk niet mogelijk is hier in de huidige psychologie vergelijkingspunten te vinden.“

Nu kunnen wij een glimlach niet onderdrukken. Prof. W., die oog voor humor heeft B), (hij ziet zelfs daar humor, waar hij niet is), zal ons dat niet kwalijk nemen C).

Wat Prof. W. hier verricht, is inderdaad een zeer handige goocheltoer D). Laten we er direct bijvoegen, dat we met handig niet bedoelen opzettelijk. Maar een goocheltoer blijft het. Leest men oppervlakkig, dan is men geneigd Prof. W. toe te stemmen in zijn rede-neering. Maar bij dieper zien ontwaart men allerlei on-jultheden E).

De lezer zal na het art. van 2 Nov. een vervolgartikel hebben verwacht. Want immers het ging over de Christologie van Apollinaris en van Prof. W. Dat had De Steen in zijn artikel uitdrukkelijk gezegd. Hij had wel even over de psychologie van Apoll. ge-sproken, maar het punt was de Christologie. Vandaar, dat we nu ook niet ingingen op de vraag hoe nu precies Apoll. de psyche opvat.

Maar nu redeneert Prof. W. hier van uit de psy-chologie van Apoll.

Dat is onze eerste opmerking. We zouden hierom reeds reden hebben niet nader op dit artikel in te gaan. We zouden kunnen zeggen: Prof. W., wij zullen U niet volgen op alle mogelijke zijpaden F).

Maar — Prof. W. zal de volle maat ontvangen G). We hebben beloofd zijn artikelen op den voet te volgen, want er is geen enkel punt waarop zijn betoog ook maar in het allergeringste onze overtuiging heeft ge-wijzigd en onze bezwaren heeft weggenomen. En we meenen, dat we op alle punten Prof. W. van antwoord kunnen dienen. De lezer moge oordeelen.

Nu zegt Prof. W., en dat is onze tweede opmerking, Apoll. gaat uit van de onderscheiding tusschen stof en vorm. En daarbij is het vormgevend principe de norm. Dat zijn twee waarheden, op zichzelf volkomen waar en hier juist — en toch in dit verband onjuist.

In de eerste plaats doet het zeer vreemd aan, deze dingen uit den mond van Prof. W. te hooren. Prof. W. heeft immers juist in deze artikelenreeks vergel. b.v. „De Reformatie“ van 13 April 1934), bestreden de meen-ing van hen, die zeggen, dat het dogma in zijn con-ceptie en in zijn opbouw een werk van den Griekschen geest is op den bodem van het Evangelie. Dat geldt toch ook ten opzichte van de christologie? Prof. W. is het blijken zijn bestrijding van Prof. Vollenhovens werk toch wel niet eens met de gedachte: Les Peres de l'Eglise n'avaient d'autres connaissances anthropo-logiques que celles qu'ils avaient prises dans les oeuvres des anciens philosophes et mises en harmonie avec les dominees des saintes Ecritures. (De Kerkvaders hadden geen kennis der anthropologie dan die, welke zij geput hadden uit de werken der oude filosofen en die ze in harmonie hadden gebracht met de gegevens der Heilige Schriften.)

Neen, zegt Prof. W. (in zijn voorgaande artikelen), niet de Grieksche geest, het Grieksche denken heeft op den bodem des Evangelies tot dogma-vorming geleid, maar louter de openbaring in de Schrift gegeven.

1) Indien Prof. W. niet meer zegt, schuift hij zijn 20e eeuwse begrippen onder Apoll-termen. Dies maakt Prof. W. zich schuldig aan termenverwarring. Bij Ap. is de nous pneuma. S. [A]

Nogmaals — dat geldt dan ook van de anthropologie. En nu zegge men niet: o ja, maar Apoll. was een ketter. Maar dat heeft rechtstreeks met zijn psychol. opvatting, althans van den eersten tijd, en zeker met dat wat Prof. W. zijn uitgangspunt noemt, niets te maken.

Nu ontkennen wij allerniinst, dat Aristoteles (en voor wat bijzonder Apoll.'s latere opvatting betreft), grooten invloed heeft uitgeoefend. Maar die invloed is er ook op de Kerkvaders en nog lang daarna! En het is geheel onjuist te zeggen: Apoll. gaat uit van 't Aristoteliaansch schema en dus is vergelijking bijkans niet mogelijk?). Dan weerspreekt Prof. W. ergens Relling, want dan moet hij zeggen: alle oude Christelijke denkers gingen uit van aan heidenen ontleende onderscheidingen — en dat verwerpt Prof. W.

Maar dan, als Prof. W. bijkans geen vergelijking kan trekken met Apoll.'s opvatting, kan hij dat ook niet met de opvattingen der denkers die eerste eeuwen in 't algemeen. Dan graaft Prof. W. een kloof tusschen toen en nu en sluit hij 't oog voor de historische ont-wikkeling.

Trouwens — en dat is mijn derde bezwaar — we zijn in de psychologie ten opzichte van deze dingen nog niet zooveel verder dan de eerste eeuwen. Men zou terecht aanmerkingen kunnen maken op de uit-drukking: huidige psychologie, en er voor kunnen lezen de hedendaagsche metaphysische opvattingen. Maar dergelijke kleine dingen kunnen we laten rusten. Doch de indruk, die hier gewekt wordt, is geheel onjuist: we zijn in de „moderne“ „psychologie“ niet veel verder — want deze „dingen“ vormen geen problemen in de moderne psychologie. Men heeft daar gansch andere probleemstellingen.

Wel bemoet de neo-Thomistische filosofie zich met deze vraagstukken. En wel is bij de streng-orthodoxe (de Calvinistische b.v.) theologen en psychologen (en filosofen) belangstelling voor deze dingen. En na-tuurlijk zullen dan ook de resultaten van de „huidige“ psychologie (maar men overdrijve hier niet!) mee kun-nen spreken, maar tenslotte gaan wij, moeten wij uit-gaan van het geopenbaarde. Van Gods Woord. En daar wilden de Paters ook van uitgaan. En daar wilde Apoll. ook van uitgaan.

Nu was er bij hen en bij hem zeker veel heidensche invloed — maar zouden wij geheel onbevagen de Schrift naderen?

Prof. W. teekent m.i. de verhoudingen onjuist H).

H. S.

A) 20ste eeuwse begrippen onder Apollinaris ge-schoven? Termverwarring? En ze zijn letterlijk aan Apollinaris ontleend! Alleen reeds het „willende ver-stand“ is in de 20ste eeuw onaanvaardbaar!

B) Zie sub H.

C) Zie sub H.

D) Zie sub H.

E) Zie sub H.

F) Zie sub H.

G) Zie sub H.

H) Wij willen De Steen niet volgen, noch wat betreft zijn redeneermethode, noch wat betreft zijn buitengewoon hoffelijke kwalificaties. Wanneer De Steen spreekt over „handige goocheltoeren“, die men „bij dieper zien ontwaart“ (goocheltoeren blijken in den regel juist bij „dieper zien“ maar een klein kunstje!) en wanneer hij meer van dergelijke vriendelikheden zegt, dan laat ik deze debatwijze geheel voor zijn rekening. Ook blijft het voor rekening van De Steen wanneer hij het hart van de kwestie n.l.: de psychologie van A., die met zijn ter-minologie ten nauwste samenhangt, noemt „een kwestie die alleen bij een zijpad ter sprake komt.“ Het lust mi niet van een bestrijdingswijze als deze veel te zeggen.

Liever wil ik eenige zakelijke opmerkingen maken, waarbij ik tot mijn leed moet constateren, dat De Steen, ondanks allerlei geleerd uitzienende Fransche en andere citaten, toch hier een betoog houdt, dat bewijst, dat hij of langs mij heen redeneert, of dingen bewijzen wil die met de zaak niets te maken hebben. Vatten we het betoog van De Steen samen, dan krijgen we dit:

1e Opmerking: De Steen zegt: Ik spreek over de christologie, prof. W. over de psychologie van A.

2e Opmerking: Aangaande het betoog van W. inzake de nous doet het vreemd aan, dat beweerd wordt, dat A. dacht in het schema van Aristoteles. Immers, de eerste eeuwen dacht men algemeen in dat schema. Wij mogen geen kloof graven tusschen toen en nu en de oogen sluiten voor de historische ontwikkeling der dingen.

3e Opmerking: De Steen beweert, dat de psycho-logie ten opzichte van deze dingen nog niet veel verder is gekomen.

Als ik nu dit alles lees, dan bedroef ik me toch over het feit, dat in zoo kort bestek zooveel misverstanden kunnen staan.

In antwoord op de eerste opmerking zou ik willen zeggen: Zie toch even de zaak zuiver. Apollinaris' christologie is alleen begrijpelijk bij zijn psychologie. Wanneer het nu duidelijk is dat ik over het wezen van de ziel en over den opbouw van de persoonlijkheid heel anders denk dan Apollinaris, dan volgt daar reeds uit, dat ik ten opzichte van de christologie geen Apoll-inarist kan zijn. De bewering, dat de christologie eigen-lijk het punt is waar het op aan komt, is slechts te hand-haven, wanneer eerst vastgesteld is, dat de psycholo-gische opvatting dezerzijds verkondigd, overeenstemt met die, welke door A. werd verdedigd. Dit is, meen ik, zoo evident, dat ik hierop niet verder hoef in te gaan.

2) Het is mij een raadsel, hoe Prof. W. zulke geheel on-juiste beweringen kan doen. Prof. W. kan toch weten, dat Aristoteles nog veel invloed heeft en dat door verschil-lende psychologen ook zijn schema niet zoo ongeschikt wordt gevonden voor onzen tijd! Prof. W. vergelijke b.v. eens wat J. Geyser in Die Seele (1914) schrijft: Een midden-standpunt schijnt de Aristoteliaansche theorie van de Lichaam-Ziel verhouding mij toe. (Het gaat hier over de vraag naar de verhouding en de verbinding van lichaam en ziel.) En even verder: Nu heeft reeds in de oudheid Aristoteles, met geniale scheppingskracht een theorie opgesteld, die uit lichaam en ziel een eenheid maakt enz.

Wat d
treft z
modan
in dit
het Ari
Maar
in den
dogmav
Steen
trekt u
leden g
van het
denken
dogma
een jaar
veer een
is het p
den vor
de ter
denkw
de term
drukken
leggen
dan te c
onken ik
Daarom
artikel p
wordt o
geten, d
tijd zijn
kan nu
karakter
ontdekkin
gelden. M
die van
moeten h
on zijn o
En wat
betreft, o
als zooda
toch geze
reeds in
lijkheid v
nomen he
een punt
experimen
de psychi
aan het
Aristoteli
De Steen
het wezen
biologie en
grote be
Dat wij
dan ook
is om een
ten opzich
euw ons
is zelfs de
materiaal
totaal and

VA

Palesti
wel wat
gaat het
hel hier
28000 km
Dit wo
grote af
meermale
hangend
te verkle
Palaearec
zuidelijks
tegenwoo
Indische
Doode Z
Eigena
Palestina
zonder o
logisch
staat. To
wereld
quist, e
Hempr
dekkings
eerste on
B. Tris
1881 vers
ving maal
Fauna
Een ni
broken, s
lang in
de dierer
noemd t
Aharon
Van hen
komstig
ook veel
Schrift.

1) Fritz
2) Idem

anthropologie.
poll. was een
reeks met
is van den
Prof. W. zijn

teles (en voor
treft), grooten
oed is er ook
het is geheel
ristoteliaansch
et mogelijk?
ag, want dan
enkers gingen
cheidingen —

rgelijking kan
dat ook niet
ste eeuwen in
loof tusschen
istorische ont

aar — we zijn
deze dingen
eeuwen. Men
en op de uit
kunnen lezen
tingen. Maar
rusten. Doch
cheel onjuist:
veel verder —
blemen in de
ansch andere

ophie zich met
reng-orthodoxe
ychologen (en
ingen. En na
de „huldige“
lett) mee kun
toeten wij uit
ids Woord. En
En daar wilde

eel heidensche
igen de Schrift

onjuist H).

H. S.
Apollinaria ge-
letterlijk aan
„willende ver-
aar!

ch wat betreft

1 buitengewoon
Steen spreekt
bij dieper zien
regel juist bij
in wanneer hij
t, dan laat ik
Ook blijft het
het hart van
e met zijn ter-
it „een kwestie
„Het lust mij
el te zeggen.
kingen maken,
dat De Steen,
che en andere
bewijst, dat hij
ewijzen wil die
1 we het betoog

Ik spreek over
logie van A.
betoog van W.
beweerd wordt,
es. Immers, de
at schema. Wij
en nu en de
twikkeling der

dat de psycho-
niet veel verder

t me toch over
misverstanden

king zou ik
er. Apollinaria
n psychologie
ver het wezen
persoonlijkheid
olgt daar reeds
gie geen Apol-
stologie eigen-
slechts te hand-
t de psycholo-
ereenstemt met
s, meen ik, zoo
n te gaan.

culke geheel ont-
toch weten, dat
door verschil-
zoo ongeschikt
vergelijke b.v.
it: Een midden-
theorie van de
at hier over de
van lichaam en
oudheid Aristot-
leorie opgesteld
enz.

Wat de tweede opmerking van De Steen be-
treft zou ik willen zeggen, dat deze met de zaak als
zoodanig niets heeft te maken. Trouwens, De Steen heeft
in dit artikel (IVa) zelf gezegd, dat men bij mij niet vindt
het Aristotelisch schema.

Maar bovendien legt De Steen mij in deze regels iets
in den mond, wat ik niet heb gezegd. De tirade over de
dogmavorming is anders dan ik heb geponeerd. De
Steen verwijst naar mijn voorgaande artikelen, maar
trekt uit deze artikelen niet de conclusie, door die arti-
kelen gewettigd. Ik heb nimmer ontkend, dat de vorm
van het dogma onder invloed stond van het Griekse
denken, maar ik ontken wel, dat de inhoud van het
dogma Grieksch is. Dat is het punt waarover ik ongeveer
een jaar geleden in „De Reformatie“ schreef. En onge-
veer eenzelfde zaak is thans in het geding. Wat toch
is het punt waar het om gaat? Dat is de kwestie van
den vorm, waarin wij ons uitdrukken. Het gaat over
de termen. En die termen houden verband met een
denkwijze. De vraag is thans of wij onze opvatting in
de termen van vóór zestienhonderd jaar kunnen uit-
drukken, en of men zomaar de termen van heden mag
leggen naast die van zestienhonderd jaar geleden om
dan te constateren: deze term is synoniem met die. Dat
ontken ik en dat zal iedereen moeten ontkennen.

Daarom is ook de noot, die De Steen bij zijn eigen
artikel plaatst, er naast. Want hetgeen te bewijzen is
wordt ook daar niet bewezen. De Steen schijnt te ver-
geten, dat zelfs de bewonderaars van Aristoteles in dezen
tijd zijn termen toch in gewijzigden zin gebruiken. Dat
kan nu eenmaal niet anders, omdat de zielkunde het
karakter heeft van een natuurwetenschap en de vele
ontdekkingen, die men gedaan heeft, hun invloed laten
geelden. Maar hoeveel te meer geldt het dan van iemand,
die van het Aristotelisch schema in de zielkunde niets
moeten hebben, dat hij zeker zich afkeert van elke poging
om zijn opvatting in Aristotelische termen uit te drukken.

En wat tenslotte de derde opmerking van De Steen
betreft, ook deze opmerking gaat eigenlijk op de kwestie
als zoodanig niet in. Zonder eenige overdrijving kan
toch gezegd worden, dat de huidige psychologie alleen
reeds in verband met hetgeen bekend werd over de er-
felijkheid van psychische eigenschappen, een sprong
genomen heeft uit de oude structuur en, om er nog slechts
een punt aan toe voegen, dat het vele dat empirische en
experimenteel onderzoekingen over de verhouding van
de psychische kwaliteiten en de somatische gesteldheden
aan het licht brachten, het ook onmogelijk maakt de
Aristotelische schematisering critiekloos te aanvaarden.

De Steen vergeet niet, dat achter onze opvatting over
het wezen der ziel, die gegevens der hedendaagsche
biologie en psychologie liggen, die wel degelijk uitermate
grootte betekenis hebben.

Dat wij in deze dingen nog niet veel verder zijn, is
dan ook slechts in zoverre juist, dat het nog moeilijk
is om een „einhettliche“ conceptie te geven. Maar dat
ten opzichte van het feitenmateriaal de laatste halve
eeuw ons niet ontzaggelijk veel verder heeft gebracht,
is zelfs door De Steen niet te handhaven. En dit feiten-
materiaal heeft wel zóóveel invloed, dat onze denk wijze
totaal anders is geworden sedert voor 16 eeuwen.

J. W.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

Bijbel en Natuur.

2de Serie IV.

Roofdieren.

Palestina is buitengewoon rijk aan dieren, zoo-
wel wat betreft het aantal soorten als wat aan-
gaat het aantal individuen. Dit treft te meer, waar
het hier geldt een zoo betrekkelijk klein gebied
(28000 km²).

Dit wordt slechts mogelijk gemaakt door de
grote afwisseling in het landschap, waarop reeds
meermalen werd gewezen en de daarmee samen-
hangende levensvoorwaarden. Zoo is het levens-
te verklaren, dat men er naast de dieren uit de
Palaeartische zone, waarvan Palestina een der
zuidelijkste provincies vormt, ook tal van ver-
leggenwoordigers vindt uit het Aethiopische en
Indische gebied, speciaal in de omgeving van de
Dode Zee en van het Jordaanland.¹⁾

Eigenaardig is het, dat omtrent de fauna van
Palestina veel minder bekend is, dan over de flora;
zonder overdrijving kan men zeggen, dat het zoö-
logisch onderzoek nog in de kinderschoenen
staat. Tot de eersten, die zich voor de dieren-
wereld interesseerden, behoorden Hassel-
quist, een Zweedsch arts uit de 18e eeuw en
Hemprich en Ehrenberg, Duitsche ont-
dekkingsreizigers uit het begin der 19e eeuw. Het
eerste omvangrijke werk op dit gebied is van H.
B. Tristram, een Engelschman, die van 1838—
1881 verschillende reizen naar Palestina en om-
geving maakte en zijn resultaten publiceerde in „The
Fauna and Flora of Palestine“ (1884).

Een nieuw tijdperk in dit onderzoek is aange-
broken, sinds er mannen geweest zijn, die jaren-
lang in Palestina verblijf hielden en systematisch
de dierenwereld bestudeerden. Hiervan dienen ge-
noemd te worden de Joodsche hoogleraar J.
Aharoni en de Duitsche pater E. Schmitz.
Van hen zijn talrijke levendige beschrijvingen af-
komstig van de hedendaagsche dierenwereld, die
ook veel stof bieden ter verklaring van de Heilige
Schrift.²⁾

1) Fritz Bodenheimer, Die Tierwelt Palästinas I, blz. 4.
2) Idem, a.w. blz. 1.

Voor heden bepalen we ons tot de Roofdie-
ren, waarvan we slechts enkele der voornaamste
soorten kunnen bespreken.

Van alle families der Landroofdieren komen in
Palestina vertegenwoordigers voor. Dit wijst even-
eens op den grooten dierenrijkdom, als we be-
denken, dat bijv. in ons land slechts Marter-
achtigen (wezel, bunzing enz.) en Hondachtigen
(alleen de vos) in het wild voorkomen, terwijl van
de drie andere families (Katachtigen, Hyena-
achtigen en Beerachtigen) geen enkele soort ge-
vonden wordt.

Geen roofdier neemt zoo'n ruime plaats in den
Bijbel in als de Leeuw (Felis leo) — volgens
Tristram komt de naam 130 maal in de Schrift
voor. De vele malen, dat het dier zelf, zijn
lichaamsbouw of zijn eigenschappen als beeld
gebruikt worden, wijzen op zijn algemeene ver-
spreiding in Bijbelsche tijden, evenals de ver-
schillende verhalen, waarin hij voorkomt.

Niet minder duidelijk blijkt dit uit het feit, dat
het Hebreuwsch voor de verschillende geslachten
en leeftijden verschillende namen heeft. Ook
hiervan geeft de Schrift voorbeelden in Job 4
vers 10—11, — waar de onderscheiding bij de
vertaling hier en daar verloren is gegaan —, en
in het klaaglied over Juda's laatste vorst (Ezech.
19:1—14) waar in de nieuwe vertaling veel van
het schoone behouden is gebleven, hoewel het
niet mogelijk is de fijne nuanceering in het Neder-
landsch geheel weer te geven.³⁾

Reeds betrekkelijk spoedig is het aantal leeuwen
verminderd en ten tijde van de Kruistochten is
hij geheel uitgeroeid.

Op grond van goed bewaarde skeletdeelen, door
Dr. Reith uit het kiezel van het Jordaanland ver-
zameld, is aan te nemen, dat de leeuw van Pa-
lestina dezelfde was als die, welke tot omstreeks
1800 in het buitengewoon dichte riet ten N. en Z.
van Bagdad voorkwam en waarvan het mannelijke
manen had. Dat ook de Palestijnsche leeuw manen
had, leidt Aharoni af uit een plaats in de Mischna:
„Zooals de leeuw van achteren smal en van voren
breed is, zoo is het gebouw des tempels van ach-
teren smal en van voren breed“. Deze aanduiding
kan slechts betrekking hebben op een leeuw, die
door zijn manen er van voren breed uit ziet.⁴⁾

Uit de Schrift is een geheele beschrijving van
den leeuw samen te stellen. Hij is „de held onder
de dieren, die voor niemand op de vlucht gaat“
(Spr. 30:30) en is moedig, zoodat het hart der
dapperen vergeleken wordt met het leeuwenhart
(2 Sam. 17:10). Zij leven in families bijeen. De
leeuw verzorgt haar welpen te midden van
andere jonge leeuwen en leert ze op roof uitgaan
(Ezech. 19:2—3). Zoo'n leeuwenmoeder laat zich
niet verjagen (Gen. 49:9b).⁵⁾

Het brullen van den leeuw is als het geluid van
den donder (Amos 1:2a).⁶⁾ Wanneer hij zijn prooi
zal bespringen, stoot hij een hevig gebrul uit
(Amos 3:4a), om straks, als hij zijn prooi aan het
verslinden is, een geheel ander geluid, „een be-
hagelijk gebrul of geknor“ te doen hooren (Amos
3:4b).⁷⁾ Dreigend is het gegrom, dat hij laat
hooren, wanneer men hem zijn prooi tracht te
ontrekken (Jes. 31:4a). De leeuw is schrikwek-
kend in zijn gebrul (Spr. 19:12), maar ook door
zijn mull (Psalm 22:22) en zijn geweldig gebit.
(Psalm 58:7).

Overal in 't land kwam hij voor. Zoo vinden we
hem vermeld bij Timnath, op de grens van de Sje-
feela en het heuvelland van Juda (Richt. 14:8),
in het Gebergte van Juda (1 Kon. 13:24), in den
„jungle“ van den Jordaan (Jer. 49:19), op den
Libanon en den Hermon (Hoogl. 4:8). Hij leefde
in de bosschen (Jer. 12:8), in het struikgewas
Jer. 4:7 en in allerlei schuilhoeken, die de
kalkrijke bodem in overvloed bood (Klaagl. 3:10).

De Luipaard (Felis nimr H—E) is nog niet
geheel uitgestorven. Er zwerven nog enkele exem-
plaren rond in de omgeving van den Karmel en
ook bij de Dode Zee en in het Jordaanland,⁸⁾
terwijl er in 1916 nog een geschoten werd in de
omgeving van het Meer van Gennesareth, toen hij
een geitenkudde nasloep.⁹⁾ Hieruit blijkt echter
wel, dat de dagen van dit mooie roofdier, opval-
lend door zijn vlekken (Jer. 13:23), geteld zijn.
Er is vroeger veel gestreden over de vraag,
welke dieren de Klassieke bedoeld hebben met
de namen Pardel, Panter en Luipaard. Het is
echter aan te nemen, dat met deze namen de-
zelfde diersoort bedoeld wordt, die echter in ver-
schillende variëteiten voorkomt.¹⁰⁾ Zoo verschil-
de luipaard van Palestina zoowel van den Afri-

3) Dr A. Noordtjij, Ezechiel (Korte Verkl.), blz. 209 v.v.
4) J. Aharoni, „Ueber das Vorkommen und Aussterben
palästinischer Tierarten“, Z. D. P. V. 49 (1926).
5) Hebr. „leeuwenmoeder“ is hier vertaald door „oude
leeuw“. (R. Kinzel, Biblischer Naturgeschichte, blz. 56 noot)
6) Dr C. van Gelderen, Het Boek Amos, blz. 15 (vergel.
Dr J. Ridderbos, Kleine Profeten (Korte Verkl.) I, blz.
176 en 163.
7) Dr C. van Gelderen, a.w. blz. 57—58.
8) J. Aharoni, a.a.
9) E. Schmitz, „Die Tierwelt beim See Genesareth“, Das
Heilige Land 63 (1919).
10) Brehms Tierleben XII, blz. 83.

kaanschen luipaard als van den „panter“ uit de
Oudheid. Volgens Aharoni in het reeds aange-
haalde artikel hebben dan ook Hemprich en Ehren-
berg terecht voor dit dier den naam Felis nimr
voorgesteld, ter onderscheiding van F. leopardus
en F. pardus. Met den „pardel“ uit Openb. 13:2
wordt dus ook een luipaard bedoeld, en het dier,
dat zijn vlekken niet kan veranderen (Jer. 13:23),
kan evengoed „luipaard“ (Statenvert.) als „panter“
(vert. Aalders) genoemd worden.

Dat hij vroeger tot de algemeen voorkomende
dieren behoorde, blijkt onder meer uit verschil-
lende plaatsnamen als Beth-Nimra (Joz. 13:27)
„huis der luipaarden“ en de Wateren van Nimrim
(Jes. 15:6), de „rivier der luipaarden“.

Het is een geweldig roofdier, dat letterlijk alles
aanvalt en vooral de schrik is van herten en
gazellen, welke drinkplaatsen hij gaarne be-
zoekt. Hij bespringt zijn prooi vanaf den grond,
maar loert ook plat neergehurkt op den tak van
een boom om vandaar den sprong te doen. Des
nachts sluipen de luipaarden om de dorpen heen,
zoodat niemand zich naar buiten waagt (Jer. 5:6).
Hun vlugheid was algemeen bekend (Habb. 1:8).

Een niet minder groot roofdier is de Beer
(Ursus arctos), die oorspronkelijk in twee onder-
soorten in Syrië voorkwam.¹¹⁾ De grootste —
Ursus arctos isabellinus, — die zeer duidelijk
isabellakleurig was, bewoonde het struikgewas
der naaldbossen van den Anti-Libanos en kwam
ook aan de zuidelijke helling van den Hermon
voor. Sinds enkele jaren is hij daar uitgeroeid. Hij
bereikte een lengte van meer dan 2 m. Naar den
aard der beren was wij zeer belust op fruit en
verscheen dan ook in den oogsttijd regelmatig in
de omgeving der dorpen, om de vruchten te
rooven. Op den Libanon leefde een geheel ver-
schillende ondersoort — Ursus arctos syriacus —
kleiner, bruin en ook in schedelbouw van den
eerste afwijkend. Zeer interessant is, dat de schei-
ding tusschen twee zoo groote diersoorten slechts
gevormd werd door de betrekkelijk smalle Vlakte
van Coele-Syrië en niet minder, dat de beer, die
op de vrijwel kale sneeuwvelden van den Libanon
woonde, donkerder van kleur was, dan die van
den Anti-Libanos, waar in ieder geval het groen
overheerscht.

Thans leeft de echte Ursus arctos syriacus nog
in de woeste streken van Mesopotamië.

In vroeger eeuwen kwamen de beren ook in het
eigenlijke Palestina voor, zelfs vrij ver naar het
Zuiden, zooals blijkt uit het verhaal van David
aan Saul (1 Sam. 17:34).

De beer is een vleescheter, maar — zooals dui-
delijk blijkt uit de talrijke knobbelkiezen — plant-
aardig voedsel neemt toch ook een belangrijke
plaats in. Sappige vruchten, stengels en bladeren,
het jonge graan en honing zijn zeer geliefd. Daar-
naast ook eieren, jonge vogels en kleinere dieren.
Wanneer de honger hem kwelt, maakt hij van
zijn geweldige spierkracht gebruik om ook groote
dieren als schapen, geiten en runderen aan te
vallen. Dan zijn ook menschen (Amos 5:19a) en
kinderen (2 Kon. 2:24) niet veilig voor hem. De
woede van de berin, wier jongen men geroofd
had, was onder Israël spreekwoordelijk (2 Sam.
17:8—Spr. 17:12). Daarom is dit beeld van des
Heeren toorn over Israël (Hos. 13:8) voor het
volk zoo sprekend. Het gebrom van den beer gaat
gepaard met een zeer luid tandenknarsen. Dit is
een goede omschrijving voor den nood, waarin
het volk zich door zijn zonden gebracht heeft
(Jes. 59:11).

Nog op één bijzonderheid van den beer moet
de aandacht gevestigd worden. De beer is een
telganger, d.w.z. hij beweegt de beide pooten aan
dezelfde zijde van het lichaam gelijktijdig. Dit
geeft een goede verklaring voor het beeld van
den beer uit Daniël's droomgezicht van de vier
dieren (Daniël 7). Daar is het dier geteekend in
aanvalshouding.¹²⁾

F. J. BRUIJEL.

11) Zie hiervoor de beide reeds aangehaalde artikelen van
Aharoni en Schmitz.
12) Dr G. Ch. Aalders, Daniël (Korte Verkl.) blz. 138.

UIT DE HISTORIE

De Reformatie in de Classis Neder-Veluwe 1592-1620.

I.

Ruim veertig jaren geleden begonnen de pro-
fessoren Reitsma en Van Veen met de publicatie
van de Acta der Provinciale Synoden van den
aanvang af tot na de Dordtsche Synode 1620. Dat
de sedert 1892 verschenen acht deelen een belang-
rijke bron voor de kerkgeschiedenis zijn, kan de
lezer allicht direct begrijpen, alsook dat het uiterst
moeilijk is, om in een leerboek een getrouw beeld
van de Reformatie in haar geheel te geven, gezien
de overstelpende hoeveelheid materiaal. Een leer-
boek over de Vaderlandsche kerkgeschiedenis is
uiteraard beknopt, en daarom willen wij ons in
een paar schetsen verdiepen in den gang van zaken